

Docent Christer Pahlmblad
Kastanjegatan 56
224 56 Lund
070 519 73 98
Christer.Pahlmblad@ctr.lu.se

Till Svenska kyrkans kyrkostyrelse

För några dagar sedan gjordes jag uppmärksam på att Svenska kyrkans hemsida hävdar att Svenska kyrkan äger upphovsrätten och copyrigheten till den nyligen antagna kyrkohandboken. Jag förmodar att detta är en text som tillkommit i kyrkokansliet, eftersom, såvitt jag vet, varken kyrkomötet eller kyrkostyrelsen fattat något beslut med denna innebörd.

1. Emellertid kan organisationer inte äga upphovsrätt till t.ex. texter. Upphovsmannen (som det heter i lagtexten) är ensam upphovsrättsinnehavare. Hen kan ingå avtal med t.ex. ett förlag om att avstå från ekonomiska rättigheter till sitt verk för att få det publicerat, men den ideella rättigheten till texten kan aldrig frånhandlas den som har upphovsrätten.

Upphovsrättsinnehavaren är också den ende som kan bearbeta texten, medan varje annan bearbetning av texten eller utnyttjande av texten helt eller delvis är ett intrång i upphovsrättsinnehavarens rättigheter. Skyddet för texten och de ekonomiska rättigheterna till texten finns därtill kvar under 70 år efter upphovsrättsinnehavarens död.

Att en text ingått i ett tidigare utgivet men numera utgången eller obsolet verk, t.ex. en antologi, sådan som handboken 1986, medför inte någon rättighet att överföra texten till en helt ny antologi som den 2017 antagna handboken. Ett helt nytt verk kräver nya överenskommelser med rättighetsinnehavarna.

Texten på Svenska kyrkans hemsida om upphovsrätten till handboken har tillkommit för hastigt, utan att man övervägt formuleringarna ordentligt och framför allt utan att man undersökt vilka upphovsrättsinnehavare som kan tänkas finnas i bakgrunden till den liturgiska texten. Eftersom jag har en god överblick över handboksrevisionens historia, åtminstone vad gäller mässordningen, kan jag se att här finns flera problem och flera möjliga upphovsrättsinnehavare.

2. Med anledning av detta tog jag därför kontakt med Anders Ekenberg och påtalade att flera av de texter som ingick i det material från arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelses pastoralliturgiska arbetsgrupp som publicerades av Ekenberg 1971 på bokförlaget Pro Veritate ingått i handboken 1986 och nu i stort sett därifrån oförändrade lyfts in i den nya handboken. Att han är översättare till flertalet texter som ingår i boken stod fullständigt klart för mig. Han är dessa texters upphovsrättsinnehavare, vilket är särskilt tydligt i den antagna handbokens nattvardsbön 6. Jag har förstått att han sedan dess också vänt sig till kyrkokansliet och Verbum för påtala dessa omständigheter.

Jag kontaktade också advokat Nils Gårder, boende i Lund och ledamot av såväl kyrkomötet som kyrkostyrelsen. I allt väsentligt bekräftade han min bedömning av de upphovsrättsliga problemen. Han har för avsikt att föra saken vidare till kyrkostyrelsen och andra berörda.

Texten om upphovsrätten på Svenska kyrkans hemsida är med andra ord vilseledande genom att inte korrekt återge rättsläget, men också på grund av att de upphovsrättsliga frågorna ingalunda är utredda. Denna text bör snarast tas bort från hemsidan.

Jag vill också påpeka att även digital publicering kan innebära ett intrång i en upphovsrättsinnehavares rättigheter. Därför bör även den digitalt publicerade nya handboken tas bort från hemsidan, eftersom publiceringen av somliga texter där inte är laglig.

3. Människor kan av ideella skäl ha avstått från sina rättigheter eller kanske snarare betraktat sitt arbete med liturgins text som ideellt till gagn för Svenska kyrkans gudstjänstliv och därför aldrig ens snuddat vid tanken att hävda upphovsrättighet till en eller annan text. Detta kommer ju i ett helt nytt läge om Svenska kyrkan hävdar att den med exklusiv rättighet äger texter som på detta sätt kommit kyrkan till tjänst genom ideellt arbete. De olika revisionsgrupper som arbetat med Svenska kyrkans gudstjänsttexter sedan början av 1980-talet har haft ett arbetssätt som bäst kan beskrivas som eklektiskt. Man har i stor utsträckning utnyttjat texter som ledamöterna fått del av genom korrespondens, remisser på handboksförslag och underlag till motioner till kyrkomötet som författats av andra än motionärerna. En del av detta material daterar sig så långt tillbaka som till 1974–75. I revisionsgrupperna och i kyrkomötets utskott har nya texter kommit till genom att stycken eller enskilda meningar brutits ut ur texter som varit avsedda att ses som helheter och sedan fogats in i nya sammanhang. I den mån man åstadkommer användbara och något så när helgjutna texter kan det väl anses vara en acceptabel metod om än inte särskilt fantasirik. I den nu antagna handbokens 14 nattvardsböner kan jag på åtminstone åtta olika ställen utan vidare identifiera ett antal längre eller kortare sådana stycken, ibland samma text i olika nattvardsböner.

På grund av det eklektiska arbetssättet blir det svårt att förutse vilka rättighetsinnehavare som kan finnas bakom texter i de olika gudstjänstformulär som handboken innehåller, inte minst för att somliga texter har hängt med i revisionerna ända sedan mitten av 1970-talet. Men tidsaspekten är helt ovidkommande för innehavet av rättigheterna till en text.

Man bör släppa tanken på att copyrightbinda handbokens material. Det bör liksom tidigare vara fritt tillgängligt. Det är därtill ett osnyggt försök till monopolisering att kombinera detta försök till copyright med ett exklusivt uppdrag till *ett* förlag att trycka Svenska kyrkans liturgiska böcker och att som ”gåva” skänka ett exemplar vardera till Svenska kyrkans församlingar. All konkurrens är naturligtvis därmed undanröjd.

4. Nattvardsbönerna 9 och 14 innehåller båda ett textavsnitt som härrör från 1974–75. Det finns i en nattvardsbön som Anders Ekenberg och jag arbetade fram inför kyrkomötet 1975 och antagandet av 1976 år gudstjänstordning. Just detta avsnitt är mitt, men det ingår i en eukaristisk bön som formulerades som en helhet av oss båda. Den kedja som leder fram till den nu antagna handboken ser ut så:

Anders Ekenbergs och mitt förlag 1975, motion nr 71 till kyrkomötet 1975, GO 1976 nattvardsbön B, brev från mig till Rune Klingert 18 maj 1984, ett motionsunderlag från mig och motion nr 203 till kyrkomötet 1986, nattvardsbön G i HB 1986 och nattvardsbönerna 9 och 14 i den nu antagna handboken.

Jag återger här texten efter instiftelseorden i de versioner som finns i Anders Ekenbergs och mitt förslag 1975 och mitt förslag 1986:

Helige Fader,
När vi inför dig firar vår Frälsares åminnelse
räcker du oss gåvorna av hans liv,
hans död och uppståndelse,
hans himmelska härlighet.

Här är hans kropp och blod
– korsets offer som försonat oss med dig.

Gör oss alla till ett i kärleken genom din Ande
så att vi kan vara Kristi kropp i världen
och uppenbara hans liv
som är (eller: till) fred och läkedom för alla
människor.
Låt den dag komma snart
då du skapar nya himlar och en ny jord
där rättfärdighet bor.

Dig vill vi lovsjunga och förhårliga
genom Jesus Kristus
i den helige Ande
nu och alltid och i evighet.

Amen.

Barmhärtige Fader,
när vi firar vår Frälsares åminnelse
ger du oss del av hans liv,
hans död och uppståndelse,
hans himmelska härlighet.

Här är hans kropp och blod
som försonat oss med dig.

Gör oss genom din Ande till ett i kärleken
så att vi kan vara Kristi kropp i världen
och uppenbara hans liv
som är fred och läkedom för alla människor.
Låt den dag komma snart
då du skapar nya himlar och en ny jord
där rättfärdighet bor.

Dig vill vi lovsjunga och förhårliga
genom Jesus Kristus
i den helige Ande
nu och alltid och i evighet.

Amen.

Upphovsrätten till dessa ursprungliga två sammanhållna texter tillhör Anders Ekenberg och mig, och därför tillhör också upphovsrätten till det avsnitt som från dessa på olika sätt ingår i nattvardsböerna 9 och 14 i den nya handboken oss. Jag protesterar mot att man styckat sönder texten som i de båda alternativa förbönsavsnitten i nattvardsbön 9. Det är oacceptabelt, och texten i den formen får inte ingå i handboken.

Textens originalitet och därmed verkshöjd, dvs. att texten har sådan individuell särprägel att två personer, oberoende av varandra, inte skulle kunna prestera exakt samma resultat, torde framgå av att den uppfattats som så användbar att den levt med sedan 1970-talet utan att den väsentligen förändrats.

Lund, den 18 februari 2018

Christer Pahlmblad